

Yusifova Kenul Hummat gizi
Baku state university, Azerbaijan

THE SCREEN DOCUMENTARY: FORMATION AND DEVELOPMENT OF THEORETICAL DEMANDS

The article deals with the history of formation and development of the world documentary that is traced on the basis of the concrete facts and sources.

The article contains the review of the documentary films by famous producers, the famous film critics' conceptions that played an important role in the formation of theoretical theses of screen documentary (R.Flatherty, J.Grierson, L.Lifenshtal, G.Sadoul, A. Salkeld, D. Vertov, S.V. Drobashenko, E.Shub and others). R.Flatherty's achievements are emphasized, specially in his documentary film "Nanook from the North" (1922) that brought him the world fame. This film is considered to be one of the first one in the history of documentary cinema. D.Vertov whose creative approach to montage predetermined its further development made a valuable contribution to documentary films. The special attention is given to his theory about sudden shooting by the method of covert surveillance. It is also noted that E.Shub played an important role in the history of cinematography and marked the beginning of the new direction in documentary.

Keywords: *documentary films, cinema observations, montage, reality of description, candid camera, sudden shooting, space observation.*

УДК 811.161.2(092) Рибалко

Омельчук С., доктор педагогічних наук, доцент
Херсонський державний університет, Херсон

НАЦІОНАЛЬНА МОВНА ТРАДИЦІЯ В МОВОЗНАВЧІЙ СПАДЩИНІ ОЛЕКСАНДРА РИБАЛКА

У статті досліджено мовознавчу спадщину Олександра Рибалка, визначального українця, джерелознавця, історика культури, мовознавця, редактора, яка охоплює проблеми відновлення питомих правописних засад української мови, повернення традиційної української термінології в наукові тексти, відродження питомої, штучно вилученої або призабутої лексики, додержання народних основ тощо. Схарактеризовано визначальні риси наукового почерку Олександра Рибалка, сутність яких полягає в максимальному використанні новочасних або давніших, але менш відомих загалом слів літературної мови, переважно утворених на українському ґрунті.

Ключові слова: *Олександр Рибалко, український правопис, українська термінологія, мовна традиція.*

Мовознавча спадщина Олександра Рибалка настільки глибока й концептуальна, що й сьогодні становить науковий інтерес і є актуальною з погляду вноرمування

© Омельчук С., 2016

поняттєво-термінологічного апарату сучасної мовознавчої науки й удосконалення чинного українського правопису з урахуванням цілісного історичного досвіду становлення його. Йдеться передовсім про праці Олександра Рибалка в царині мовознавства, уміщені в пропам'ятному збірникові «Правдиве українське серце. Олександр Рибалко», які і становили джерельну базу нашої наукової студії, присвяченню дослідженню національної мовної традиції у творчому доробкові визначного україніста, джерелознавця, історика культури, мовознавця й редактора.

Продовжуючи традиції поборників українського слова, зокрема І. Огієнка, який наголошував на тому, що в номінації мовознавчих понять слід орієнтуватися на питому українську лексику, «а термінів з чужомовних слів нам краще б не вживати зовсім» [1: 9], Олександр Рибалко пропонував «повернути до правопису українську термінологію: дієйменник (інфінітив), риска (тире), розділка (дефіс), середник (крапка з комою), приросток (префікс), наросток (суфікс), синтакса (ця форма природніша – як теза, криза, оаза, генеза і под.» [2: 194], – тим самим закликаючи «послугуватися не від учора заведеною, а нашою давньою, традиційною термінологією» [3: 191]. Гадаємо, що ці ідеї Олександра Рибалка, на жаль, так і залишаються утопічними, бо в боротьбі за остаточне звільнення «від намулу десятиріч сталинщини і застою» (О. Рибалко) перемога прогнозовано буде за бюрократичною системою, не здатною повернутися обличчям до нашої історичної мовної традиції. Водночас унормування й кодифікація мовознавчої термінології – встановлення внормованої термінології, що відповідає структурі сучасної української літературної мови й нормам чинного правопису, – є першорядним завданням, над розв'язанням якого мають працювати вчені-термінологи.

В одній із останніх наших проблемно-дискусійних розвідок [4], присвяченій дослідженню неуніфікованого вживання окремих мовознавчих термінів у сертифікаційних роботах з української мови і літератури за 2013–2015 роки, обґрунтовуючи недоцільність використання терміна *м'який знак*, що перебуває за межами термінологічної норми сучасного мовознавства, і намагаючись довести думку щодо повернення до складу правописної термінології нормативного терміна *знак м'якшення*, ми покликалися на Олександра Рибалка як на щирого пропагатора нашого багатощого, незужитного, невіддвітного слова. Зокрема, у мовознавчих студіях патріотичного, небайдужого до майбутнього рідної мови мовознавця читаємо: «**Знак м'якшення** слід повернути на його традиційне місце в нашій абетці – після Я» [2: 193]; «Доцільно поряд з описовим **знак м'якшення** повернути традиційну назву **ь – ір** за прикладом **й – йот**» [5: 235].

Беззаперечно, запозичення в наш час – один із продуктивних і важливих шляхів поповнення лексичної системи мови, проте переважання його над іншими механізмами, спрямованими на пошук власних ресурсів, великою мірою шкодить мові. Отож цілком закономірним є те, що в річці оновлення поняттєво-термінологічного апарату сучасної науки, зокрема й мовознавчої, учені-термінологи особливої уваги надають відродженню національної термінології. З цього погляду науковий інтерес становить і мовознавчий доробок Олександра Рибалка, який не лише пропонує замінити запозичені термінні слова *алфавіт* і *азбука* українським відповідником *абетка* [6: 201], а й сам активно послугується цією лексемою в своїх працях, зокрема: «Від 1619 року веде родовід в українській **абетці** літера *т*»; «Водночас давнє українське письменство знало й третій спосіб передачі проривного *т* – через запозичену з латинської **абетки** літера *g*» [7: 175]; «Українська

абетка – не довільна вигадка, вона сформувалася історично» [Там само: 178]; «Слушно позначають уживання африкат у білоруській *абетці*» [2: 193]; «... в нас ще й досі точаться запальні дискусії щодо складу *абетки* й основних правописних засад» [5: 223].

До речі, іменником *абетка* й похідним від нього прикметником *абетковий* закономірно послуговуються розробники Державного стандарту України «Засади і правила розроблення стандартів на терміни та визначення понять» [8]. Наприклад, у змісті документа читаємо: «Літерні позначення треба подавати за відповідною *абеткою* в такій послідовності: літерні позначення за українською *абеткою*; літерні позначення за латинською *абеткою*; літерні позначення за грецькою *абеткою*»; «Назву *абетки* перед літерними позначеннями не зазначають»; «Іншомовні терміни-відповідники стандартизованих термінів в *абеткових* покажчиках розташовують за *абеткою* відповідної мови...» [Там само: 8]. Крім цього, у змісті навчального матеріалу вдосконаленої й доопрацьованої програми для загальноосвітніх навчальних закладів з навчанням українською мовою «Українська мова. 1–4 класи» [9] зафіксовано тему «Українська *абетка* (алфавіт)», а в державних вимогах до рівня загальноосвітньої підготовки учнів читаємо: «Учень/учениця правильно читає (напам'ять або із запису) українську *абетку*; розташовує 5–6 слів за *абеткою*...». Хоча у формулюванні теми достатньо обмежитися українським словом *абетка*, не дублюючи його запозиченим відповідником *alfavit*. З огляду на це, чи варто в навчальній програмі для основної школи пропонувати тему «Алфавіт (абетка, азбука)» [10]? Це, на нашу думку, по-перше, не відбиває сучасні тенденції у вітчизняному мовознавстві щодо відродження автентичної, національно виправданої термінології; по-друге, порушує принцип наступності між початковою й основною школою в засвоєнні учнями мовознавчих термінів.

Отже, цілком виправданою й науково обґрунтованою є позиція Олександра Рибалка щодо активного поширення не лише в розмовному, а й у науковому мовленні слова *абетка*, яке відповідно до «Етимологічного словника української мови» є власне українською назвою азбуки, утвореної за вимовою перших двох літер (*a, be*), очевидно, під впливом назв *азбука, альфавет, abecadlo* (від вимови перших трьох літер *a, be, ce*) [11: 38].

Концептуальним напрямом дослідницької роботи Олександра Рибалка в царині мовознавства були також студії, присвячені питанням удосконалення «Українського правопису» з погляду додержання народних основ, відновлення питомих правописних засад і спрощення, раціоналізації правил тощо.

Насамперед Олександр Рибалко наполягав на відновленні форми двоїни іменників (якщо не основної, то як варіантної), обґрунтовуючи тим, що ця форма характеризує давність української мови, притаманна як східно-, так і західноукраїнським говіркам, уживана у фольклорі, творах давнього письменства, класиків нової української літератури, сучасній мовній практиці діаспори, у використовуваному Українською церквою перекладі Святого Письма (І. Огієнка). Зокрема, у науковій розвідці «Дві слови про двоїну» не йшлося про абсолютизацію чи якесь нав'язування двоїни, а було запропоновано повернути її нормативний статус хоча б у художній літературі як «відмітну рису ще індоєвропейської прамови» [12: 212], «невід'ємний складник літературної мови» [Там само: 215], «пам'яткову форму, яка засвідчує органічність і давність української мови» [Там само: 221], «традиційну ознаку української мови» [5: 243].

До того ж, узявши активну участь у мовознавчій дискусії навколо проекту українського правопису, що точилася протягом 2000–2001 років на шпальтах газет «Літературна

Україна», «Українське слово» і сторінках журналу «Українська мова і література в школі». Олександр Рибалко не лише сам висловлював пропозиції щодо, наприклад, відновлення давнього закінчення *-и* в родовому відмінку однини іменників на *-ть* (*радости, совісти, творчости*), а також у словах типу *крови, любови, осени, соли, Руси, Білоруси, імени, племені* й под., але й повністю підтримував погляди правописної комісії, яка в проєкті правопису висловила пропозицію писати *и* в родовому відмінку однини іменників третьої відміни з основою на *-сть* та іменників четвертої відміни із суфіксом *-ен-*. На думку Олександра Рибалка, це була спроба «звільнитися від колишніх правописних спотворень» [5: 230]. До речі, отримавши останнє число науково-теоретичного часопису «Українська мова» за 2015 рік, натрапив на цікаву розвідку відомого вітчизняного мовознавця В. Німчука, який, досліджуючи старокнижні елементи й «діалектизм» в Шевченковій поезії, стверджує: «Потрібно повернути до літературної норми деякі елементи Шевченкової мови, **несправедливо усунуті з неї** (виділення наше. – С. О.), зокрема *и* на початку слова: *Бо вернулись Москалики Иншими шляхами* («Катерина») та закінчення *-и* в родовому відмінку однини іменників третьої відміни іменників: *Не стихла весна крови, Ні злости людської* («Гайдамаки»)» [13: 21–22]. Це переконливо засвідчує, що Олександр Рибалко обстоював національні традиції українського правопису об'єктивно, послідовно й науково обґрунтовано.

У «Контроверзах довкола правопису», що є частиною статті «Коло має бути розірвано...», йдеться й про початкову *И* як питому ознаку живої мови, але, на жаль, не чинного українського правопису. Олександра Рибалка обурювала безапеляційність «експертів», яка дорівнювала, за його словами, їхній некомпетентності, щодо недоцільності повернення в українську мову *и* на початку слів. З огляду на це Олександр Рибалко, імпліцитно звертаючись до «експертів», що керувалися передовсім власними уподобаннями й емоціями, ставить низку риторичних питань: «Невже нашим учителям-дискутантам ніколи не потрапляв виданий для школи “Орфоепічний словник” М. Погрібного, що рекомендує вимовляти такі слова з наближенням до *и*?»; «Невже їм не відомі твори сучасних авторів – роман В. Дрозда “Ірій” чи однойменна збірка поезій М. Осадчого?»; «Невже ніколи не впадали в око написання початкової *и* в назвах *Ийбіонг, Ийчжу, Илич, Ирзем, Ич-Оба* та ін.?» Власне, ці питання і вказують на абсурдність ситуації, яку Олександр Рибалко означив так: «У складі абетки в підручниках, почавши з букваря, і словниках фігурує велика літера *И*, водночас чинний правопис не дозволяє писати *и* на початку слів, а на практиці, коли треба, усе ж таки, як бачимо, *и* пишуть» [5: 233]. І справді, з-поміж усіх лексикографічних праць (словників, довідників, енциклопедій) ми натрапили лише на одне сучасне видання, у якому подано слова на літеру *и*: *икавка, икання, икати* (як застарілі варіанти до *гикавка, ікавка, гикання, ікання, гикати*), а також вигуківі слова *ит* (те саме, що *ет*) та *ич* (те саме, що *ач* або *іч*) [14: 486]. Навіть цей приклад свідчить про слухність пропозицій Олександра Рибалка й авторів проєкту «Українського правопису» повернути *и* на початок деяких слів заради збереження традиційної вимови й відповідно до норм традиційної фонетики.

Цілком слушною є заувага Олександра Рибалка щодо розрізнення закінчень *-а(-я)* і *-у(-ю)* в таких словах: *предмета* (річ) і *предмету* (предмету філософії), *сектора* (математика) і *сектору* (сектору перекладів), *спектра* (фізика) і *спектру* (спектру поглядів), *портрета* (мистецька річ) і *портрету* (словесного портрету), *звіра* (одного) і *звіру* (збірне),

дуба (ботанічне) і *дубу* (шафа з дубу), *клена* (дерева) і *клену* (збірне, деревина) [2: 193]. Ні чинний «Український правопис» [15], ні сучасні словники, зокрема словник-довідник «Дзвона чи дзвону? або -а(-я) і -у(-ю) в родовому відмінку» [16], не подають у цих словах варіантів закінчень, що залежать від лексичного значення, крім іменника *сектор* – «*сектора* (частина круга, площі) і *сектору* (підрозділ, галузь)» [Там само: 116].

Услід за Олександром Рибалком уважаємо, що іменник *стіл* також у формі родового відмінка однини може мати різні закінчення залежно від значення, хоча чинний «Український правопис» фіксує варіантні закінчення цього слова, проте лише як назву конкретного предмета – *столá* (й *стóлу*) [15: 83], вибір закінчення в яких залежить начебто тільки від наголосу. Водночас, якщо протиставимо лексичне значення слова *стіл* у словосполученнях *ніжки столá* (назва конкретного предмета, що позначає вид меблів), *запросити до стóлу* (назва збірного поняття, що позначає накритий різними стравами стіл) та *працівник наспортного стóлу* (назва установи), то виявиться, що зміна закінчення безпосередньо впливає на семантику слова, як *акта* (назва документа) і *акту* (назва дії), *листопада* (назва місяця) і *листопаду* (назва процесу), *каменя* (назва одиничного поняття) і *каменю* (назва збірного поняття) та под.

Складно не погодитися з Олександром Рибалком, який уважав закінчення іменників чоловічого роду II відміни однини у формі родового відмінка «справжнім каменем спотикання в словниках» [5: 244]. Навіть сучасна мовна практика потребує уточнення закінчень родового відмінка в окремих іменниках чоловічого роду II відміни, особливо в лексичних новотворах, що репрезентують нові явища суспільного й виробничого життя, розвиток науки, техніки, культури, нові риси сучасного побуту тощо. Приміром, гортаючи авторитетні лексикографічні видання серії «Словники України», можна натрапити на різні закінчення родового відмінка іменника *сайт*. Порівняймо *сайт*, *-а* в «Українському орфографічному словникові» [17: 756] і *сайт*, *-у* в словникові «Нові слова та значення» [18: 222]. Якщо кваліфікувати це слово як назву, що означає «сукупність вебсторінок, доступних у мережі Інтернет» або «вузол у мережі Інтернет, за яким закріплена адреса, що ідентифікує його» [Там само: 222], то нормативно виправданим є закінчення *-у*, властиве абстрактним іменникам зі збірним значенням.

Не маючи фахової філологічної освіти, проте будучи справжнім фахівцем у царині мовознавства, Олександр Рибалко наголошував і на проблемі функціонування девербативів. Зокрема, у статті «Коло має бути розірвано...», яку Олександр Рибалко написав у співавторстві із Катериною Рибалко у формі зауважень і пропозицій до проекту правопису, виданого окремим виданням у 1999 році, було запропоновано «сформулювати правило про послідовне розрізнення віддієслівних іменників, що виражають дію, процес і результат» [5: 241], оскільки тенденція до такого розрізнення помітна у фаховій літературі та в давніших словниках. Приміром, проблемам семантики й функціонування віддієслівних лексем у галузевих терміносистемах присвячено наукові розвідки О. Мартиняк (науково-технічна терміносистема), М. Вакуленка, В. Пілецького (фізична терміносистема), К. Лаврішевої, Н. Міщенко, Р. Мисака, Б. Рицаря (терміносистема програмної інженерії). До того ж мовні особливості сучасного лінгводидактичного терміна-девербатива стали предметом нашого спеціального наукового дослідження «Девербативи в сучасній лінгводидактичній терміносистемі: лексико-семантичний, граматичний і стилістичний аспекти» [19], у якому ми проаналізували особливості функціонування девербативів як

цілісного класу термінної лінгводидактичної лексики в семантичному, граматичному і стилістичному аспектах.

Отже, Олександр Рибалко вболівав за вироблення єдиного для всіх українців світу соборного правопису як утвердження історичної справедливості й відродження національної правописної традиції, сподіваючись на те, що ми почнемо ХХІ сторіччя з новим, науково обґрунтованим правописом, який дасть реальний шанс для поступової мовно-правописної консолідації.

Визначальною рисою наукового почерку Олександра Рибалка є переважання форм давального й місцевого відмінків однини іменників чоловічого роду на *-ові (-еві, -єві)* без диференціації на істоти і неістоти. Наприклад: «Немає їх і в поважному “Етимологічному **словникові** української мови” (1985, Т. 2)» [3: 190]; «Деякі іменники на означення парних понять мають форму двоїни і в орудному **відмінкові**» [12: 213]; «Послідовно відкинуто йотацію при **збігові** двох голосних...» [5: 224]; «Маємо ще одну нагоду в рамках планованих заходів на відзначення року мов звернути якнайпильнішу увагу на українську правописну проблематику ..., щоб допомогти **загаломі** ... зрозуміти потребу, мету і зміст пропонованих змін до українського правопису» [Там само: 251].

Проте більшість авторів наукових текстів послуговуються все ж таки факультативним варіантом закінчення *-у (-ю)*, нехтуючи тим самим основним варіантом *-ові (-еві, -єві)*. Хоча в науково-теоретичних студіях, надрукованих у найавторитетнішому фаховому виданні НАН України «Українська мова» протягом останніх років, помітна тенденція до повернення закінчення *-ові (-еві, -єві)* іменникам чоловічого роду на позначення абстрактних понять. Наприклад: «У пасивних зворотах зосереджено увагу на **наслідкові, результатіві**, ефекті якоїсь дії, на наявності процесу у вигляді факту, на **об'єктові**, а не на активному **діячєві**» (О. Лаврінець¹); «Часто вживана фразера світ Божий завдяки новому індивідуальному **контекстові** тяжіє до естетизованих афористичних висловів» (С. Єрмоленко²); «Дехто вважає, що вживання форм середнього роду кожне, усяке (всьяке), жодне надає **текстові** зниженого стилістичного забарвлення» (М. Гінзбург³); «Доповідь Г. П. Лукаш була присвячена **аналізові** знімних перифраз» (М. Торчинський⁴); «У значеннях “розвиток”, “перебіг чогось у часі”, й “сукупність окремих елементів чого-небудь” (зокрема уроку), доречно надавати перевагу **іменникові перебіг**» (С. Омельчук⁵); «З першим [словосполученням *Європейська революція*] він [іменник *Євромайдан*] зближується, а від другого [словосполучення *Революція гідності*] відрізняється тим, що виразно ескіплікує завдяки **компонентові Європ(-а)** його політичний зміст» (М. Степаненко⁶); «У згаданому **словникові** мови Т. Г. Шевченка задокументовано цілий перег слів з обмеженою кількістю словоформ» (П. Білоусенко⁷).

Однією з національних особливостей українського літературного мовлення є переважання нерозщеплених присудків у формі одного дієслова. Хоча в писемних наукових і

¹ Українська мова. – 2014. - № 1. – С. 64.

² Українська мова. – 2014. - № 2. – С. 16.

³ Там само. – С. 99.

⁴ Там само. – С. 124.

⁵ Українська мова. – 2015. - № 1. – С. 56.

⁶ Українська мова. – 2015. - № 2. – С. 8.

⁷ Українська мова. – 2015. - № 3. – С. 28.

публіцистичних текстах мовці надуживають розщепленими присудками типу *проводити дослідження* (замість *досліджувати*), *здійснити зіставний аналіз* (замість *зіставити*), *здійснювати вимірювання* (замість *вимірювати*), *здійснювати реалізацію* (замість *реалізовувати*), *установити відповідність* (замість *увідповіднити*), *установити послідовність* (замість *упослідовити*). Водночас у своїх мовознавчих працях Олександр Рибалко активно пропагує питомі форми нерозщеплених присудків, наприклад: «*Написання багатьох слів увідповіднено з російськими формами...*»; «*Цей компромісний характер неминуче передумовлював деякі слабкі сторони цього правопису...*» [5: 224]; «*Треба, на решті, ...уодноманітнити написання...*» [Там само: 241]. До того ж, наголошуючи на новочасних або давніших, але менш відомих загалу дотеперішніх штучних обмеженнях ужитку словах літературної мови, переважно утворених на українському ґрунті відповідників, Олександр Рибалко свідомо вводить дієслово *абеткувати* у значенні «розміщувати за абеткою».

Будучи щирим провідником правдивого українського слова, намагаючись відродити й відживити його в мові сучасників, небайдужий до майбутнього рідного слова мовник-патріот Олександр Рибалко активно популяризує яскраві, питомо українські слова не тільки за походженням, а й за морфологічним складом, що належать до різних частин мови, зокрема:

– іменників: *закиди в зайвині; знадоби* до рубрики, *мовна каліч; наличка* (у значенні «клеймо») («застаріле»); *низка* слів, конструктивне *річище; спонужа* повернути літеру; правописні *спотворення*;

– прикметників: *дальше* вдосконалення; *доконечна* заувага; *живомовне* середовище; *загальникові, суб'єктивно-смакові* оцінки; *застрашливо-вбивча* позначка; *задавлені* проблеми; *злоторожа* сила; *невідрадіні* умови; *тровка* основа для студій;

– дієслів: ми *губіємо; допасовувати* правопис до нового часу; *залічувати* питання; словник *не заповідасться*; молодь могла б *запізнатися* (у значенні «ознайомитись»); *препарувати* мову письменників; пропозиції *придадуться* (у значенні «стануть у пригоді»); літера *сподобилася* особистої ненависті;

– прислівників: *живосилом* запровадити; *кальки затопадливо* популяризувалися; *повново* затвердити; *радіше* винятки; *справіку* притаманна мовна форма.

Також Олександр Рибалко замість невмотивованих лексичних кальок з російської мови реанімує природні для української мови слова. Зокрема, у своїх мовознавчих студіях мовник-патріот активно послуговується іменником *тло*, замість росіянізма *фон* (*на тлі сьогочасної мовної руйни, на тлі гіпертрофованої прихильності до іншомовних записень, на провінційному тлі, негативістське тло*); українським відповідником *низка* до слова *ряд* (*низка традиційних написань, низка серйозних наукових проблем, низка відомих видавництв*); іменником *недогляд*, замість суржикового витвору *недолік* (*прикрий недогляд, деякі текстові недогляди*); девербативом *покликання* з наголосом на третьому складі, уникаючи позанормативного *посилання* (*покликання на розміщення ь у кирилиці, покликання С. Головащюка на те, що...*) тощо.

Привертають увагу й означальні слова-епітети, що Олександр Рибалко використовує до Українського Слова – *багатюще, незужитне, невідцвітне*. Вони є беззаперечним підтвердженням слів дружини визначного українця Катерини Рибалко: «Власне, мова була

для нього другим повітрям: озонним дихали його легені, а мовним – душа. Словом дуже дорожив, сприймав його як одухотворену сутність» [20: 764].

Отже, ідеї Олександра Рибалка, його спостереження, теоретичні висновки і практичні рекомендації дають відповіді на чимало проблемних питань вітчизняного мовознавства загалом та сучасного українського правопису, який, за словами мовника-патріота, певною мірою носить «директивно-насиленницький, русифікаційний і науково необґрунтований характер». Поза сумнівом, проблемно-дослідницькі статті Олександра Рибалка актуальні й умотивовані, оскільки дають змогу на новому рівні осмислити закономірності розвитку української мови, поглиблюють уявлення про мовознавчу термінологію, мовні явища й функціонування їх у ХХІ сторіччі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Огієнко І. Українська граматична термінологія. Історичний словник української граматичної термінології з передмовою про історію розвитку її / Іван Огієнко. – К. : Друкарня 1-ї Київської Друк. спілки, 1908. – 80 с.
2. Рибалко О. Пропозиції щодо вдосконалення «Українського правопису» / Олександр Рибалко // Правдиве українське серце. Олександр Рибалко / упор. І. Гирич, К. Рибалко ; заг. ред. К. Рибалко. – Видавничий дім «Простір», 2010. – С. 192–194.
3. Рибалко О. Казна-що з «казначейством» / Олександр Рибалко // Правдиве українське серце. Олександр Рибалко / упор. І. Гирич, К. Рибалко ; заг. ред. К. Рибалко. – Видавничий дім «Простір», 2010. – С. 189–191.
4. Омельчук С. А. Нормативне вживання мовознавчих термінів в умовах тестових завдань з української мови у форматі ЗНО / С. А. Омельчук // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна» : зб. наук. пр. – Острог : Вид-во Національного університету «Острозька академія», 2015. – Вип. 57. – С. 149–153.
5. Рибалко О. Коло має бути розірвано... / О. Рибалко, К. Рибалко // Правдиве українське серце. Олександр Рибалко / упор. І. Гирич, К. Рибалко ; заг. ред. К. Рибалко. – Видавничий дім «Простір», 2010. – С. 223–253.
6. Рибалко О. Правдиве українське слово / Олександр Рибалко // Правдиве українське серце. Олександр Рибалко / упор. І. Гирич, К. Рибалко ; заг. ред. К. Рибалко. – Видавничий дім «Простір», 2010. – С. 200–211.
7. Рибалко О. Доля проскрибованої літери / Олександр Рибалко // Правдиве українське серце. Олександр Рибалко / упор. І. Гирич, К. Рибалко ; заг. ред. К. Рибалко. – Видавничий дім «Простір», 2010. – С. 175–178.
8. ДСТУ 3966:2000 Термінологія: Засади і правила розроблення стандартів на терміни та визначення понять / [розроб. Л. Єршова, Н. Куземська, В. Моргунюк, Л. Пшенична, І. Яковлева]. – К. : Держстандарт України, 2000. – 32 с.
9. Українська мова : програма для загальноосвітніх навчальних закладів. 1–4 класи [Електронний ресурс] / [уклад. М. С. Васьуленко, К. І. Пономарьова, О. Ю. Прищепка, В. О. Мартиненко, С. О. Караман, Л. І. Лунько]. – Режим доступу : http://old.mon.gov.ua/images/files/navchalni_programu/2012/ukr/01_ukr.pdf. – Назва з екрану.
10. Програма з української мови для загальноосвітніх навчальних закладів з українською мовою навчання (5–7 класи) / [уклад. Г. Т. Шелехова, М. І. Пентилюк,

- В. І. Новосьолова, Т. Д. Гнаткович, Н. Б. Коржова, К. В. Таранік-Ткачук] // Українська мова і література в школах України. – 2015. – № 7–8. – С. 13–27.
11. Етимологічний словник української мови: В 7 т. / АН УРСР. Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні; Редкол. О. С. Мельничук (голов. ред.) та ін. – К. : Наук. думка, 1982. – Т. 1 : А–Г / Укл. : Р. В. Болдирев та ін. – 1982. – 632 с.
 12. Рыбалко О. Дві слова про двоїну / Олександр Рыбалко // Правдиве українське серце. Олександр Рыбалко / упор. І. Гирич, К. Рыбалко ; заг. ред. К. Рыбалко. – Видавничий дім «Простір», 2010. – С. 212–222.
 13. Німчук В. До проблеми про старокнижні елементи й «діалектизми» в Шевченковій поезії / Василь Німчук // Українська мова. – 2015. – № 4. – С. 3–25.
 14. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел]. – К.; Ірпінь : Перун, 2009. – 1736 с.
 15. Український правопис / Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України, Ін-т укр. мови НАН України. – К. : Наук. думка, 2010. – 288 с.
 16. Лозова Н. Є. Дзвона чи дзвону? або *-а(-я)* і *-у(-ю)* в родовому відмінку / Н. С. Лозова, В. Б. Фридрак. – К. : Наук. думка, 2007. – 168с.
 17. Український орфографічний словник : близько 172 000 слів [уклад. В. В. Чумак, І. В. Шевченко, Л. Л. Шевченко, Г. М. Ярун] ; за ред. В. Г. Скліяренка. – вид. 7-ме, перероб. і доп. – К.: Довіра, 2008. – 984 с.
 18. Нові слова та значення : словник / Ін-т укр. мови НАН України ; уклад. Л. В. Туровська, Л. М. Василькова. – К. : Довіра, 2008. – 271 с.
 19. Омельчук С. Девербативи в сучасній лінгводидактичній терміносистемі: лексико-семантичний, граматичний і стилістичний аспекти / Сергій Омельчук // Українська мова. – 2015. – № 3. – С. 45–58.
 20. Рыбалко К. Непростинуще, дороге до болю / Катерина Рыбалко // Правдиве українське серце. Олександр Рыбалко / упор. І. Гирич, К. Рыбалко ; заг. ред. К. Рыбалко. – Видавничий дім «Простір», 2010. – С. 760–776.

Омельчук С. А., доктор педагогічних наук, доцент
Херсонський державний університет, Херсон

НАЦИОНАЛЬНАЯ ЯЗЫКОВАЯ ТРАДИЦИЯ В ЯЗЫКОВОМ НАСЛЕДИИ АЛЕКСАНДРА РЫБАЛКА

В статье исследовано языковое наследие Александра Рыбалко, выдающегося украиниста, источниковеда, историка культуры, языковеда, редактора, которое охватывает проблемы возрождения исконных правописных основ украинского языка, возвращение традиционной украинской терминологии в научные тексты, возрождение исконной специально изъятой или забытой лексики, в т. ч. сохранения народных основ. Охарактеризованы определяющие черты научного почерка Александра Рыбалко, суть которых заключается в максимальном использовании новых или более давних, но менее известных современному обществу слов литературного языка, преимущественно образованных на украинской почве.

Ключевые слова: Александр Рыбалко, украинское правописание, украинская терминология, языковая традиция.

Omelchuk S. A., doctor of pedagogical sciences, associate professor
Kherson state university, Kherson

NATIONAL LANGUAGE TRADITION IN LINGUISTIC HERITAGE OF OLEXANDR RYBALKO

The article deals with linguistic heritage of Olexandr Rybalko, outstanding expert in Ukrainian language, expert in source study, cultural historian, linguist, editor, which embraces the problems of renewal of proper orthographical principles of Ukrainian the language, return of traditional Ukrainian terminology to scientific texts, revival of proper Ukrainian, specially excluded or lost vocabulary, including preservation of national principles. Determinative features of Olexandr Rybalko's scientific style, which essence consists of maximal use of new of new or older, but less known to modern society words of literary language, mainly formed on Ukrainian ground, are characterized.

Key words: Olexandr Rybalko, Ukrainian orthography, Ukrainian terminology, linguistic tradition.

УДК81'1: 82-1=161.2

Вільчинська Т. П., докт. філол. наук, професор

Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка,
Тернопіль

КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ ПРОСТОРУ В ІНДИВІДУАЛЬНО-АВТОРСЬКІЙ КАРТИНІ СВІТУ ЕММИ АНДІЄВСЬКОЇ: ЛІНГВОКОГНІТИВНИЙ ТА ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТИ

У статті розглянуто особливості концептуалізації простору в українській мовно-культурній традиції. Дослідження виконане на матеріалі поетичних творів Емми Андієвської. У ході аналізу простежено специфіку лінгвалізації таких просторових понять, як «дорога», «шлях», «путь», «стежка» та ін. З'ясовано семантику відповідних лінгвоментальних величин та особливості їх вербалізації в індивідуально-авторській картині світу.

Ключові слова: поняття простору, дорога, шлях, концепт, концептуалізація, індивідуально-авторська картина світу.

Дослідження теоретичних засад і практики художньої творчості в контексті питань ментальності, культури, духовності народу перебувають сьогодні серед першочергових завдань мовознавчої науки. Ключем до розуміння культурних цінностей народу, експлікованих в авторській мовотворчості, стають насамперед лінгвокогнітивні та лінгвокультурологічні студії. Саме до таких належить запропоноване повідомлення, присвячене аналізу особливостей концептуалізації простору в індивідуально-авторській картині світу Емми Андієвської.

© Вільчинська Т. П., 2016